

MAREK STRZAŁA

OŚWIADCZENIE WOLI
WYZNANIOWEJ OSOBY PRAWNEJ

**OŚWIADCZENIE WOLI
WYZNANIOWEJ OSOBY PRAWNEJ**

Marek Strzała

OŚWIADCZENIE WOLI WYZNANIOWEJ OSOBY PRAWNEJ

Kraków

© Copyright by Marek Strzała, 2019

Recenzent
prof. dr hab. Wacław Uruszczak

Redakcja
Edyta Wygonik-Barzyk

Projekt okładki
Księgarnia Akademicka

ISBN 978-83-8138-105-5 (wersja papierowa)

ISBN 978-83-8138-184-0 (wersja online)

<https://doi.org/10.12797/ISBN.9788381381055>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Jagiellońskiego

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Wykaz skrótów.....	15
Wprowadzenie.....	21
Znaczenie osobowości prawnej dla realizacji wolności sumienia i wyznania	21
Pojęcie wyznaniowej osoby prawnej.....	23
Znaczenie składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne	25
Znaczenie wyznaniowych osób prawnych dla obrotu cywilnoprawnego	27
Zagadnienia badawcze	28
Cel badawczy	30
Materiał źródłowy	31
Stan badań	32
Zastosowana metodologia	37
Układ pracy	38
Stosowane skróty i oznaczenia	39
Podziękowania	40
Rozdział I.	
Kształtowanie zasad reprezentacji osób prawnych wspólnot religijnych w wybranych państwach europejskich	43
I.1. Uwagi wstępne	43
I.2. Republika Austrii	45
I.2.1. Formy prawne wspólnot religijnych.....	45
I.2.2. Wspólnoty religijne o statusie publicznoprawnym	45
I.2.3. Wspólnoty religijne zarejestrowane.....	54
I.2.4. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia	55
I.3. Republika Francuska	57
I.3.1. Formy prawne wspólnot religijnych.....	57
I.3.2. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia	58

I.3.3. Wspólnoty religijne na terytoriach zamorskich	60
I.3.4. Wspólnoty religijne Górnego Renu, Dolnego Renu i Mozeli	61
I.4. Królestwo Hiszpanii	64
I.4.1. Formy prawne wspólnot religijnych	64
I.4.2. Kościół Katolicki	64
I.4.2.1. Hierarchiczne wyznaniowe osoby prawne	65
I.4.2.2. Zakonne osoby prawne	69
I.4.2.3. Pozostałe osoby prawne	69
I.4.3. Wspólnoty religijne zarejestrowane	70
I.4.4. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia	71
I.5. Republika Federalna Niemiec	72
I.5.1. Formy prawne wspólnot religijnych	72
I.5.2. Wspólnoty religijne o statusie publicznoprawnym	73
I.5.2.1. Zasady ogólne	73
I.5.2.2. Umowy ze wspólnotami religijnymi	75
I.5.3. Fundacje kościelne	77
I.5.4. Wspólnoty religijne działające w powszechnych formach cywilnoprawnych	79
I.6. Republika Włoska	83
I.6.1. Formy prawne wspólnot religijnych	83
I.6.2. Wspólnoty religijne o statusie indywidualnym	83
I.6.2.1. Kościół Katolicki	83
I.6.2.2. Pozostałe wspólnoty religijne	90
I.6.3. Wspólnoty religijne uznane na mocy ustawy z 1929 r.	93
I.6.4. Wspólnoty religijne działające w oparciu o prawo stowarzyszeniowe ...	93
I.7. Podsumowanie	94

Rozdział II.

Kształtowanie zasad reprezentacji wyznaniowych osób prawnych w Polsce w latach 1918-1989

99

II.1. Uwagi wstępne	99
II.2. Prawo państw zaborczych	99
II.2.1. Była dzielnica austriacka	99
II.2.1.1. Kościół Starokatolicki	101
II.2.1.2. Ewangelicki Kościół Braterski	101
II.2.1.3. Kościół Menonicki	101
II.2.1.4. Kościół Prawosławny	102
II.2.1.5. Żydowska Wspólnota Wyznaniowa	102
II.2.1.6. Kościół Katolicki	103
II.2.1.7. Ewangelicki Kościół wyznań augsburskiego i helweckiego	106
II.2.2. Była dzielnica pruska	110

II.2.2.1. Wyznaniowe korporacje prawa publicznego	111
II.2.2.1.1. Kościół Katolicki	111
II.2.2.1.1.1. Powszechne prawo krajowe z 1794 r.	111
II.2.2.1.1.2. Późniejsze ustawodawstwo pruskie	116
II.2.2.1.2. Kościoły protestanckie	118
II.2.2.1.2.1. Ewangelicki Kościół Unijny	118
II.2.2.1.2.2. Kościół Starołuterski	122
II.2.2.1.2.3. Ewangelicki Kościół Braterski	122
II.2.2.2. Wyznaniowe korporacje prawa prywatnego	122
II.2.2.2.1. Gminy żydowskie.	123
II.2.2.2.2. Kościół Menonicki.	124
II.2.2.2.3. Kościół Baptystyczny.	124
II.2.3. Była dzielnica rosyjska	125
II.2.3.1. Wspólnoty religijne uznane	125
II.2.3.1.1. Kościół Prawosławny.	125
II.2.3.1.2. Żydowskie Towarzystwo Religijne.	128
II.2.3.2. Wyznaniowe korporacje prawa prywatnego	129
II.2.3.2.1. Staroobrzędowcy i inne wspólnoty, które porzuciły prawosławie	129
II.2.3.2.2. Muzułmanie	130
II.2.3.2.3. Karaimi	131
II.2.3.2.4. Kościół Katolicki	131
II.2.3.2.5. Kościół Ewangelicko-Augsburski	133
II.2.3.2.6. Kościół Ewangelicko-Reformowany	134
II.2.3.2.7. Jednota Wileńska	135
II.2.3.2.8. Mariawici	137
II.3. Druga Rzeczpospolita	138
II.3.1. Złożony system prawa wyznaniowego	138
II.3.2. Ograniczona unifikacja prawa wyznaniowego w pierwszych latach Drugiej Rzeczpospolitej	139
II.3.3. Znaczenie Konstytucji marcowej	140
II.3.4. Formy prawne wspólnot religijnych	143
II.3.5. Uznane wspólnoty religijne	144
II.3.5.1. Kościół Katolicki	144
II.3.5.1.1. Recepcja prawa kanonicznego na mocy konkordatu	144
II.3.5.1.2. Judykatura.	150
II.3.5.2. Żydowska Wspólnota Religijna	152
II.3.5.3. Wschodni Kościół Staroobrzędowy	153
II.3.5.4. Muzułmański Związek Religijny	156
II.3.5.5. Karaimski Związek Religijny	157
II.3.5.6. Kościół Ewangelicko-Augsburski	160
II.3.5.7. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	162

II.4. Polska Rzeczpospolita Ludowa	166
II.4.1. Kościół Katolicki	167
II.4.2. Wspólnoty religijne o statusie regulowanym aktem indywidualnym ...	168
II.4.3. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia	170
II.5. Podsumowanie	172

Rozdział III.

Składanie oświadczeń woli przez osoby prawne w prawie polskim.	175
--	------------

III.1. Uwagi wstępne	175
III.2. Pojęcie osoby prawnej	175
III.2.1. Teorie osób prawnych	176
III.2.2. Koncepcja osoby prawnej w polskim prawie cywilnym	178
III.2.3. Teoria wyznaniowej osobowości prawnej	180
III.3. Działanie osoby prawnej	185
III.3.1. Teorie działania osób prawnych	185
III.3.2. Koncepcja działania osób prawnych w polskim prawie cywilnym.	190
III.3.3. Katalog przesłanek przypisania oświadczenia woli osobie prawnej.	192
III.4. Skutek wadliwego złożenia oświadczenia woli za osobę prawną	195
III.4.1. Nowelizacja Kodeksu cywilnego w 2019 r.	195
III.4.2. Konsekwencje działania rzekomego organu przed nowelizacją	197
III.4.2.1. Nieważność bezwzględna	197
III.4.2.2. Bezskuteczność zawieszona	201
III.4.2.3. Nieistnienie czynności prawnej	203
III.4.2.4. Wymóg zgody jako przypadek szczególny	205
III.4.2.4.1. Zgoda organu osoby prawnej składającej oświadczenie woli.	206
III.4.2.4.2. Zgoda podmiotu zewnętrznego	212
III.5. Znaczenie rejestrów osób prawnych	214
III.6. Podsumowanie	219

Rozdział IV.

Osobowość prawna wyznaniowych osób prawnych.	221
--	------------

IV.1. Uwagi wstępne	221
IV.1.1. Istnienie osoby prawnej a chwila składania oświadczenia woli	222
IV.1.2. Warunki powstania osoby prawnej	223
IV.1.3. Moment powstania osoby prawnej	226
IV.1.4. Warunki ustania osoby prawnej	227
IV.1.5. Moment ustania osoby prawnej	228
IV.2. Katalog wyznaniowych osób prawnych	228
IV.2.1. Rejestrowe osoby prawne	229

IV.2.1.1. Związki wyznaniowe	229
IV.2.1.2. Jednostki organizacyjne	235
IV.2.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne	240
IV.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	240
IV.2.2.1. Katalog osób prawnych Kościoła Katolickiego	241
IV.2.2.1.1. Osoby prawne utworzone przed 1989 r.	241
IV.2.2.1.2. Osoby prawne utworzone po 1989 r.	245
IV.2.2.1.2.1. Tryb ustawowy	246
IV.2.2.1.2.2. Tryb powiadomienia	249
IV.2.2.1.2.3. Tryb rozporządzenia	251
IV.2.2.1.2.4. Tryb konkordatowy	259
IV.2.2.2. Pozostałe wspólnoty religijne	263
IV.3. Przesłanki nabycia osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne	269
IV.3.1. Rejestrowe osoby prawne	269
IV.3.1.1. Związek wyznaniowy	269
IV.3.1.2. Jednostki organizacyjne posiadające osobowość prawną	270
IV.3.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne	273
IV.3.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	273
IV.3.2.1. Tryb ustawowy	273
IV.3.2.2. Tryb rozporządzeniowy	274
IV.3.2.3. Tryb powiadomienia	275
IV.3.2.3.1. Pochodzenie od właściwej władzy kościelnej	275
IV.3.2.3.2. Istnienie jednostki organizacyjnej	276
IV.3.2.3.3. Wadliwość treści powiadomienia	277
IV.3.2.3.4. Odbiór powiadomienia	279
IV.3.2.4. Tryb konkordatowy	279
IV.4. Moment nabycia osobowości prawnej	282
IV.4.1. Rejestrowe osoby prawne	282
IV.4.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	283
IV.4.2.1. Tryb ustawowy	284
IV.4.2.2. Tryb rozporządzeniowy	284
IV.4.2.3. Tryb powiadomienia	284
IV.4.2.4. Tryb konkordatowy	287
IV.5. Przesłanki utraty osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne ..	288
IV.5.1. Rejestrowe osoby prawne	288
IV.5.1.1. Związki wyznaniowe	288
IV.5.1.2. Jednostki organizacyjne	289
IV.5.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne	291

IV.5.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	291
IV.5.2.1. Tryb ustawowy	291
IV.5.2.2. Tryb rozporządzeniowy	294
IV.5.2.3. Tryb powiadomienia	295
IV.5.2.4. Tryb konkordatowy	295
IV.6. Moment utraty osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne	296
IV.6.1. Rejestrowe osoby prawne	296
IV.6.1.1. Związki wyznaniowe	296
IV.6.1.2. Jednostki organizacyjne	296
IV.6.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne	296
IV.6.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	297
IV.6.2.1. Tryb ustawowy	297
IV.6.2.2. Tryb rozporządzeniowy	297
IV.6.2.3. Tryb powiadomienia	297
IV.6.2.4. Tryb konkordatowy	298
IV.7. Podsumowanie	298

Rozdział V.

Działanie w charakterze organu reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej ... 301

V.1. Uwagi wstępne	301
V.2. Właściwość przepisów ustrojowych wyznaniowych osób prawnych.	303
V.2.1. Zakres podmiotowy	303
V.2.2. Zakres przedmiotowy	306
V.2.2.1. Rejestrowe osoby prawne	307
V.2.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	309
V.3. Istnienie organu reprezentacji	311
V.3.1. Rejestrowe osoby prawne	312
V.3.1.1. Struktura organizacyjna	312
V.3.1.1.1. Swoboda statutowa	312
V.3.1.1.2. Zasady kształtowania struktury organizacyjnej	314
V.3.1.1.3. Sposób wskazania struktury organizacyjnej	316
V.3.1.1.4. Charakterystyka postanowień statutowych	317
V.3.1.2. Kompetencja do reprezentacji	317
V.3.1.2.1. Ustawowe pojęcie reprezentacji	318
V.3.1.2.2. Zasady regulowania kompetencji do reprezentacji	319
V.3.1.2.2.1. Wyrażne przyznanie	319
V.3.1.2.2.2. Bezpośrednie przyznanie	320
V.3.1.2.2.3. Zgodny sposób zaciągania zobowiązań i reprezentacji	321

V.3.1.2.2.4. Terminologia	322
V.3.1.2.2.5. Podmiot-organ	326
V.3.1.2.2.6. Korelacja ze sposobem reprezentacji	328
V.3.1.2.2.7. Pełny zakres reprezentacji	329
V.3.1.2.2.8. Osoby prawne jako podmiot reprezentowany	329
V.3.1.2.2.9. Irrelevantność rejestru	330
V.3.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	331
V.3.2.1. Struktura organizacyjna	331
V.3.2.1.1. Określona ustawą indywidualną	331
V.3.2.1.2. Nieokreślona ustawą indywidualną	336
V.3.2.2. Kompetencja do reprezentacji	337
V.3.2.2.1. Wschodni Kościół Staroobrzędowy	337
V.3.2.2.2. Muzułmański Związek Religijny	338
V.3.2.2.3. Karański Związek Religijny	340
V.3.2.2.4. Kościół Katolicki	341
V.3.2.2.4.1. Konferencja Episkopatu Polski	341
V.3.2.2.4.2. Struktury jednoorganowe	345
V.3.2.2.4.3. Struktury pozornie wieloorganowe	346
V.3.2.2.4.4. Osoby prawne tworzone w trybie rozporządzenia	347
V.3.2.2.4.5. Uczelnie katolickie	348
V.3.2.2.4.5.1. Akademia Teologii Katolickiej	349
V.3.2.2.4.5.2. Katolicki Uniwersytet Lubelski	349
V.3.2.2.4.5.3. Wydziały teologiczne	352
V.3.2.2.4.5.4. Sekcje Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie	353
V.3.2.2.4.5.5. Papieski Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie	355
V.3.2.2.4.5.6. Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie	356
V.3.2.2.4.5.7. Instytuty naukowe i dydaktyczno-naukowe	356
V.3.2.2.4.6. Osoby prawne tworzone w trybie konkordatowym	357
V.3.2.2.5. Pozostałe wspólnoty religijne	359
V.3.2.2.5.1. Kościoły jako całość	360
V.3.2.2.5.2. Określony sposób reprezentacji	363
V.3.2.2.5.3. Struktury wieloorganowe	363
V.4. Ujawnienie działania w charakterze organu reprezentacji	368
V.4.1. Oznaczenie osoby prawnej	369
V.4.1.1. Nazwa wyznaniowej osoby prawnej	370
V.4.1.1.1. Rejestrowe osoby prawne	371
V.4.1.1.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	373
V.4.1.1.2.1. Tryb ustawowy	374

V.4.1.1.2.2. Tryb powiadomienia	377
V.4.1.1.2.3. Tryb rozporządzenia	379
V.4.1.1.2.4. Tryb konkordatowy	380
V.4.1.2. Siedziba wyznaniowej osoby prawnej	381
V.4.1.2.1. Rejestrowe osoby prawne	381
V.4.1.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	383
V.4.1.2.2.1. Tryb ustawowy	383
V.4.1.2.2.2. Tryb powiadomienia	385
V.4.1.2.2.3. Tryb rozporządzenia	386
V.4.1.2.2.4. Tryb konkordatowy	386
V.4.2. Oznaczenie organu reprezentacji	386
V.4.2.1. Rejestrowe osoby prawne	386
V.4.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	387
V.5. Sposób działania organu reprezentacji	393
V.5.1. Rejestrowe osoby prawne	394
V.5.1.1. Typologia sposobów reprezentacji	394
V.5.1.2. Zasady regulowania sposobu reprezentacji	396
V.5.1.2.1. Ekskluzywność	396
V.5.1.2.2. Obligatoryjność regulacji	396
V.5.1.2.3. Jednoznaczność	398
V.5.1.2.4. Bezpośredniość	398
V.5.1.2.5. Ograniczenie do piastunów organu reprezentacji	401
V.5.1.2.6. Odrębność od przesłanek ważności	401
V.5.1.2.7. Spójność	402
V.5.1.2.8. Przejrzystość	403
V.5.1.2.9. Pełny zakres reprezentacji	404
V.5.1.2.10. Osoba prawna jako podmiot reprezentowany	404
V.5.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	404
V.6. Podsumowanie	406

Rozdział VI.

Działanie piastuna organu reprezentacji

VI.1. Uwagi wstępne	411
VI.2. Powołanie do funkcji piastuna organu reprezentacji	411
VI.2.1. Rejestrowe osoby prawne	411
VI.2.1.1. Kompetencja kreacyjna	412
VI.2.1.2. Przesłanki powołania	413
VI.2.1.3. Procedura powołania	420

VI.2.1.4. Znaczenie rejestru	423
VI.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	424
VI.2.2.1. Znaczenie powiadomienia	424
VI.2.2.2. Znaczenie zaświadczeń	426
VI.2.2.3. Recepja prawa wewnętrznego	427
VI.3. Utrata funkcji piastuna organu reprezentacji	428
VI.3.1. Rejestrowe osoby prawne	428
VI.3.1.1. Uprawnienie do odwołania z funkcji	428
VI.3.1.2. Przesłanki utraty funkcji	430
VI.3.1.3. Procedura utraty funkcji	434
VI.3.1.4. Znaczenie rejestru	438
VI.3.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	439
VI.3.2.1. Znaczenie powiadomienia	439
VI.3.2.2. Znaczenie zaświadczeń	441
VI.3.2.3. Recepja prawa wewnętrznego	441
VI.4. Podsumowanie	442
 Rozdział VII.	
Działanie organu reprezentacji w granicach umocowania	445
VII.1. Uwagi wstępne	445
VII.1.1. Kompetencja do reprezentacji a kompetencja do złożenia konkretnego oświadczenia woli	445
VII.1.2. Znaczenie wytworzenia woli wewnętrznej w polskim prawie cywilnym	448
VII.1.3. Modele zakresu umocowania do reprezentacji	451
VII.1.4. Modele regulacji granic umocowania	452
VII.1.4.1. Model ustawowy	452
VII.1.4.2. Model statutowy	453
VII.1.4.3. Model prawa wewnętrznego	453
VII.2. Rejestrowe osoby prawne	454
VII.2.1. Organ decyzyjny	454
VII.2.2. Zasady ustalania kompetencji	455
VII.2.2.1. Ekskluzywność statutu	455
VII.2.2.2. Pełny zakres kompetencji	459
VII.2.2.3. Podmiot-organ	461
VII.2.2.4. Bezwarunkowość	462
VII.2.2.5. Nieprzenoszalność	463
VII.2.2.6. Jednoznaczność	463
VII.3. Wspólnoty religijne działające na podstawie ustaw indywidualnych	466

VII.3.1. Recepcja prawa wewnętrznego	467
VII.3.1.1. Podstawy recepcji	467
VII.3.1.1.1. Luka prawna	467
VII.3.1.1.2. Wola poszanowania prawa kanonicznego	470
VII.3.1.1.3. Zasada określania ustroju wyznaniowych osób prawnych prawem wewnętrznym	470
VII.3.1.1.4. Równouprawnienie	472
VII.3.1.1.5. Autonomia i niezależność wspólnot religijnych	473
VII.3.1.2. Zasady recepcji	477
VII.3.1.2.1. Szerokość recepcji	477
VII.3.1.2.2. Głębokość recepcji	477
VII.3.1.2.3. Moc prawna recypowanych przepisów	478
VII.3.2. Ograniczenia reprezentacji	479
VII.3.2.1. Kościół Katolicki	480
VII.3.2.1.1. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r.	481
VII.3.2.1.1.1. Zakres zastosowania	482
VII.3.2.1.1.2. Instytucje wyznaczające granice umocowania	484
VII.3.2.1.1.2.1. Rady i zgody	485
VII.3.2.1.1.2.2. Akty nadzwyczajnego zarządzania	488
VII.3.2.1.1.2.3. Alienacja	491
VII.3.2.1.2. Polskie prawo partykularne	498
VII.3.2.1.2.1. Prawodawstwo synodalne	499
VII.3.2.1.2.2. Dekrety biskupów diecezjalnych	500
VII.3.2.1.2.3. Akty Konferencji Episkopatu Polski	504
VII.3.2.1.3. Zakonne osoby prawne	505
VII.3.2.1.3.1. Ograniczenie zdolności prawnej	505
VII.3.2.1.3.2. Akty nadzwyczajnego zarządzania	506
VII.3.2.1.3.3. Alienacja	507
VII.3.2.2. Pozostałe wspólnoty religijne	509
VII.4. Podsumowanie	516
 Uwagi końcowe	 519
 Aneksy	 527
Summary	721
Spis tabel	727
Bibliografia	729

Wykaz skrótów

AAS	– Acta Apostolicae Sedis
ABGB	– Powszechny Kodeks Cywilny (austriacki)
AKEP	– Akta Konferencji Episkopatu Polski
AktG	– ustawa z dnia 6 września 1965 r. o akcjach
ALR	– Powszechne prawo krajowe dla państw pruskich
Amtsbl.	– Amtsblatt
AnnerkG	– ustawa z dnia 20 maja 1874 r. o prawnym uznaniu wspólnot religijnych
AUWr	– Acta Universitatis Wratislaviensis
BayStG	– bawarska ustawa z dnia 26 listopada 1954 r. o fundacjach
BGB	– Kodeks Cywilny (niemiecki)
BGBL	– Bundesgesetzblatt (niemiecki)
BGBL.(a)	– Bundesgesetzblatt (austriacki)
Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
B.O.E.	– Boletín Oficial del Estado
Brem. GBl.	– Bremisches Gesetzblatt
BremStiftG	– bremeńska ustawa z dnia 7 marca 1989 r. o fundacjach
Bull.	– Bulletin des lois
Bull. civ.	– Bulletin civil de la Cour de cassation
B-VG	– konstytucja związkowa Republiki Austrii z dnia 1 października 1920 r.
CC	– Kodeks Cywilny (hiszpański)
CCEO	– Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r.
CIC'1917	– Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r.
CIC'1983	– Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r.
CPH	– Czasopismo Prawno-Historyczne
DRE	– Diecezjalna Rada ds. Ekonomicznych
DRGBL	– Reichsgesetzblatt (niemiecki)
DzP KP	– Dziennik Praw Królestwa Polskiego
Dz. R. G.-G.W.	– Dziennik Rozporządzeń dla Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego
Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz. U. M. B. D. P.	– Dziennik Urzędowy Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej
Dz. U. M. W. R. O. P.	– Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
Dz. U. Min. Adm. Publ.	– Dziennik Urzędowy Ministerstwa Administracji Publicznej
Dz. U. MS	– Dziennik Urzędowy Ministra Sprawiedliwości
Dz. Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
Dz. Urz. WE	– Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich
Dz. U. Z. C. Z. W.	– Dziennik Urzędowy Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich

GBL.	– Gesetzblatt
GenG	– ustawa z dnia 1 maja 1889 r. o spółdzielniach
GG	– konstytucja Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r.
GmbHG	– ustawa z dnia 20 kwietnia 1892 r. o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością
GS	– Gesetzessammlung
G.U.	– Gazzetta Ufficiale
G-S. K.P. S.	– Gesetzssammlung für die Königlich-Preußischen Staaten
GVBl.	– Gesetz- und Verordnungsblatt
GVBl. LSA	– Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Sachsen-Anhalt
GV. NRW	– Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Nordrhein-Westfalen
GVOBl. M-V	– Gesetz- und Verordnungsblatt für Mecklenburg-Vorpommern
GVOBl. Schl.-H.	– Gesetz- und Verordnungsblatt für Schleswig-Holstein
HGB	– Kodeks handlowy z dnia 10 maja 1897 r.
InsKon2000	– Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z dnia 13 marca 2000 r. dotycząca sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez terytorialne i personalne instytucje kościelne
InsKon2014	– Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z dnia 31 sierpnia-18 września 2014 r. dotycząca sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez instytucje kościelne terytorialne i personalne (art. 4 ust. 2 Konkordatu) oraz powiadamiania o powoływaniu i odwoływaniu osoby sprawującej funkcję organu osoby prawnej
IslamG	– ustawa z dnia 15 lipca 1912 r. dotycząca uznania wyznawców islamu jako wspólnoty religijnej
IslamV	– rozporządzenie Ministra Nauki, Sztuki i Sportu z dnia 2 sierpnia 1988 r. o islamskiej wspólnocie religijnej w Austrii
IsraelitenG	– ustawa z dnia 21 marca 1890 r. dotycząca uregulowania zewnętrznych stosunków prawnych Żydowskiej Wspólnoty Wyznaniowej
JGS	– Justizgesetzsammlung Österreichs
J.O.	– Journal Officiel
k.	– kanon
KatholikenG	– ustawa z dnia 7 maja 1874 r. o wprowadzeniu przepisów regulujących zewnętrzne stosunki Kościoła Katolickiego
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny
KGVBl.	– Kirchliches Gesetz- und Verordnungsblatt
KK	– Kolegium Konsultorów
k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny
k.p.	– ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy
k.p.a.	– ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego
k.s.h.	– ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
lca	– prawo z dnia 1 lipca 1901 r. o umowie stowarzyszenia
LEX	– System Informacji Prawnej LEX Omega
LODA	– ustawa nr 1/2002 z dnia 22 marca 2002 r. o prawie stowarzyszeniowym
LOLR	– ustawa nr 7/80 z dnia 5 lipca 1980 r. o wolności religijnej
lsee	– ustawa z dnia 9 grudnia 1905 r. o rozdziale Kościołów i Państwa
LStiftG	– Krajowa ustawa z dnia 19 lipca 2004 r. o fundacjach
M.P.	– Monitor Polski
M.Prawn.	– Monitor Prawniczy
Nds. GVBl.	– Niedersächsisches Gesetz- und Verordnungsblatt
NStiftG	– ustawa z dnia 24 lipca 1968 r. o fundacjach Dolnej Saksonii

NTA	– Najwyższy Trybunał Administracyjny
OGH	– Oberste Gerichtshof
OrientKG	– ustawa z dnia 26 kwietnia 2003 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościołów Wschodnich Ortodoksyjnych
OrthodoxenG	– ustawa z dnia 15 lipca 1967 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościoła Grecko-Wschodniego
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego Zbiór A
PiP	– Państwo i Prawo
Pr.Bank.	– Prawo Bankowe
Pr.Gosp.	– Prawo Gospodarcze
Pr. Nauk. UŚl. Pr. Praw.	– Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Prace Prawnicze
Prok.i Pr.-wkl.	– Prokuratura i Prawo – wkładka
ProtestantenG	– ustawa z dnia 6 lipca 1961 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościoła Ewangelickiego
ProtestantP	– patent protestancki z dnia 8 kwietnia 1861 r.
ProtestantV1861	– rozporządzenie wykonawcze ProtestantP z dnia 9 kwietnia 1861 r.
prstow32	– Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
p.s.w.	– ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo szkolnictwie wyższym
p.s.w.n.	– ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce
P.W.K.E.M.'1991	– Prawo wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (1991)
P.W.K.E.R.'1991	– Prawo wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (1991)
P.W.K.P.K.'1995	– Prawo Wewnętrzne Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (1995)
P.W.K.Z.'2007	– Prawo Wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (2007)
P.W.W.W.Ż.'2006	– Prawo Wewnętrzne Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej w Rzeczypospolitej Polskiej (2006)
Rev. adm.	– La Revue administrative
RFDC	– Revue française de droit constitutionnel
RGBL	– Reichsgesetzblatt (austriacki)
RGG	– Die Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch in gemeinverständlicher Darstellung
RIDC	– Revue internationale de droit comparé
Riv. Not.	– Rivista del Notariato
RNP	– Roczniki Nauk Prawnych
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
RPW	– Rocznik Prawniczy Wileński
RRBG	– ustawa o osobowości prawnej zarejestrowanych wspólnot religijnych
r.r.k.z.w.	– rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych
r.s.p.w.k.s.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego
RSR	– Religious Studies Review

- SächsGVBl. – Sächsisches Gesetz- und Verordnungsblatt
 SächsStiftG – ustawa z dnia 7 sierpnia 2007 r. o fundacjach Saksonii
 sCP – Statut Caritas Polska
 S.K.A.D.S.'2008 – Statut Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (2008)
 s.k.e.p. – Statut Konferencji Episkopatu Polski
 S.K.K.M.'1967 – Statut Kościoła Katolickiego Mariawitów (1967)
 S.K.S.M.'1967 – Statut Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (1967)
 sKUL – Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (2006)
 S.K.Z.R.'PRL – Statut Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (z okresu PRL)
 SMC – konstytucja apostolska *Spirituali militum curae* z dnia 21 kwietnia 1986 r.
 S.M.Z.R.'1936 – Statut Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (1936)
 S.M.Z.R.'2009 – Statut Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (2009)
 sOD – Statut Opus Dei (1983)
 sOP – Statut Ordynariatu Polowego (1991)
 S.P.P.A.K.P. – Statut Parafialny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (1998)
 St. Apost. – Stolica Apostolska
 StGBL. – Staatsgesetzblatt (austriacki)
 StGG – ustawa zasadnicza o prawach obywateli dla Królestw i Krajów reprezentowanych w Radzie Państwa z dnia 21 grudnia 1867 r.
 StiftG – ustawa z dnia 13 lipca 1972 r. o fundacjach prawa cywilnego ze zdolnością prawną
 StiftGBbg – ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o fundacjach dla Kraju Brandenburgii
 StiftG Bln – berlińska ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o fundacjach
 StiftG HE 1966 – heska ustawa z dnia 4 kwietnia 1966 r. o fundacjach
 StiftG LSA – ustawa z dnia 20 stycznia 2011 r. o fundacjach Saksonii-Anhalt
 S.W.K.S.'1928 – Statut Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nie posiadającego hierarchii duchownej (1928)
 S.W.K.S.'PRL – Statut Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nie posiadającego hierarchii duchownej (z okresu PRL)
 S.W.P.A.K.P.'1995 – Statut wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (1995)
 ThürStiftG – turyńska ustawa z dnia 16 grudnia 2008 r. o fundacjach
 TS – Tribunal Supremo
 u.f. – ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach
 u.g.w.s.w. – ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania
 u.k.r.s. – ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym
 um.ucz.p1989 – umowa między Rządem a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie (1989)
 um.ucz.p1999 – umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego szkół wyższych zakładanych i prowadzonych przez Kościół Katolicki, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych, oraz w sprawie trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów nadawanych przez te szkoły wyższe (1999)
 UNTS – United Nations Treaty Series

u.pr.stow.	– ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach
u.p.sp.	– ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze
u.s.p.g.w.ż.	– ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. z o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.a.d.s.	– ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwenty- stów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.c.b.	– ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześci- jan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.e.a.	– ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko- -Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.e.m.	– ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelic- ko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.e.r.	– ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko- -Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.k.	– ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.k.m.	– ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.p.k.	– ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskoka- tolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.s.m.	– ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolic- kiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.z.	– ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielono- świątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.z.r.	– ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.m.z.r.	– ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.p.a.k.p.	– ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicz- nego Kościoła Prawosławnego
u.s.w.1982	– ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym
u.s.w.1990	– ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym
VAG	– ustawa kościelna w sprawie nadzoru kościelnego nad zarządem majątkami gmin kościelnych z dnia 18 lipca 1892 r.
VerG 2002	– ustawa o stowarzyszeniach z 2002 r.
WRV	– konstytucja weimarska
Zb. pr. i rozp. b. ces. ros.	– Zbiór praw i rozporządzeń byłego cesarstwa rosyjskiego
Z.P.W.K.C.B.'2005	– Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rze- czypospolitej Polskiej (2005)
Z.P.W.K.E.A.'1996	– Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rze- czypospolitej Polskiej (1996)

Wprowadzenie

Niniejsza książka stanowi zmodyfikowaną wersję dysertacji doktorskiej obronionej z wyróżnieniem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego dnia 17 października 2016 r. W publikacji uwzględniono stan ustawodawstwa polskiego na dzień 1 sierpnia 2019 r.

Znaczenie osobowości prawnej dla realizacji wolności sumienia i wyznania

Wspólnoty religijne odgrywają istotną rolę w życiu społecznym, spełniając wiele doniosłych zadań, takich jak zabezpieczenie osobom fizycznym możliwości realizacji kultu, urzeczywistnianie celów oświatowych, naukowych czy dobroczynnych. Realizują w ten sposób ideał dobra wspólnego¹ i współpracują w tym zakresie z państwem – jako dwie społeczności doskonałe².

Realizacja wielu celów wyższych, zwłaszcza w okresie dłuższym niż czas jednego pokolenia, wymagających znacznych nakładów pracy osobistej, organizacyjnych czy finansowych, przekracza możliwości jednego człowieka. Osiągnięcie takich celów wymaga przede wszystkim współdziałania wielu osób, ale i ciągłości. Tego ostatniego problemu nie rozwiązuje sukcesja praw i obowiązków kolejnych osób fizycznych, albowiem nie ma gwarancji, że wolą następców będzie kontynuowanie realizacji pierwotnych celów i że wola ta będzie niezmienna. Stąd oderwanie praw i zobowiązań od wielu poszczególnych osób fizycznych i powiązanie ich z jednym, formalnym, abstrakcyjnym, trwałym podmiotem prawa było rozwiązaniem przełomowym w dzie-

¹ W. UruszczaK, *Wprowadzenie*, [w:] *Kościół i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu*, red. W. UruszczaK, K. Krzysztofek, M. Mikuła, Kraków 2014, s. 15-16. Por. m.in. J. Sawicki, *Studia nad położeniem prawnym mniejszości religijnych w Państwie Polskim*, Warszawa 1937, s. 5; S. Piekarski, *Wyznania religijne w Polsce: Administracja wyznań. Konstytucja a wyznanie. Wolność sumienia. Konkordat. Prawosławie. Ewangelicy. Żydzi. Inne wyznania. Rozporządzenia wykonawcze do Konkordatu*, Warszawa 1927, s. 95; L. Halban, *Zanik supremacji państwa nad kościołem w Niemczech*, „Pamiętnik Historyczno-Prawny” 1933, nr 1, s. 32-33.

² W. UruszczaK, *Konkordat z 1993 r. ważnym etapem w stosunkach Polski ze Stolicą Apostolską*, [w:] *Konkordat 1993. Dar i zadanie dla Kościoła i Polski*, red. J. Dyduch, Kraków 1994, s. 95.

jach prawa. Znaczenie wprowadzenia do systemu prawa takich podmiotów-osób prawnych podkreślają przedstawiciele tak nauki prawa cywilnego (w tym handlowego)³, jak i historii prawa, prawa kościelnego i wyznaniowego⁴.

Analogiczny problem występuje w przypadku wspólnot religijnych. Wspólnoty religijne zgodnie z ich samorozumieniem⁵ i wyznawaną doktryną religijną dążą do realizacji najróżniejszych celów, w tym zwłaszcza takich, jak sprawowanie obrzędów kultu i apostołat. Realizacja tych celów wymaga uczestnictwa w obrocie cywilno-prawnym. Można chociażby wskazać na konieczność posiadania tytułu prawnego do przedmiotów wykorzystywanych w trakcie obrzędów oraz miejsc (w tym budynków), w których ten kult ma być sprawowany⁶. Z reguły realizacja niektórych celów wspólnot religijnych wymaga także posiadania odpowiednich środków finansowych, co z kolei prowadzi do tego, że wspólnoty religijne celem ich pozyskania muszą brać udział w obrocie cywilnoprawnym, np. poprzez działalność gospodarczą⁷.

Realizowanie celów wspólnot religijnych teoretycznie mogłoby się odbywać za pośrednictwem zdolności prawnej poszczególnych osób fizycznych (w szczególności członków wspólnoty religijnej, sympatyków bądź innych osób dobrej woli). Mogłoby to jednak prowadzić do niebezpiecznych konsekwencji⁸, a z pewnością byłoby niezwykle uciążliwe⁹. Model ten, niekiedy wykorzystywany w przeszłości, okazał się

³ S. Sołtysiński, *Wynalazek osoby prawnej: o krok od wieczności*, [w:] *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A. J. Szwarc, Poznań 1999, s. 257.

⁴ Jako wybitnego przedstawiciela tych trzech ostatnich można wskazać Rudolfa Sohma. Autor ten konstrukcję osoby prawnej określił mianem arcydzieła – R. Sohma, *Instytucje, historia i system rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1925, s. 191.

⁵ Termin „samorozumienie” stanowi bezpośrednie tłumaczenie niemieckiego zwrotu *Selbstverständigung*. W literaturze polskiej występuje też termin „samoświadomość” – zob. R. Sobąński, *Niezależność i autonomia Kościoła i państwa podstawową przesłanką konkordatu*, „Ateneum Kapłańskie” 1996, t. 127, z. 1, s. 17.

⁶ Por. J. Brzeziński [w:] *Ankieta o Konstytucji z 17 marca 1921*, red. W. L. Jaworski, Kraków 1924, s. 406.

⁷ Por. A. Januchowski, *Skuteczność prawa kanonicznego w zakresie reprezentacji osób prawnych Kościoła katolickiego*, „Rejent” 2007, nr 9, s. 30.

⁸ Przykładowo, gdyby nieruchomości miała stanowić własność jednego z członków wspólnoty religijnej, ten mógłby skutecznie nią rozporządzić z niekorzystnym skutkiem dla wspólnoty religijnej. Podobne ryzyko zachodziłoby, gdyby nieruchomości zakupiono z datków członków wspólnoty, formalnie na rzecz jednego z członków wspólnoty religijnej, który później bądź to przeszedł do innej wspólnoty religijnej, bądź z innej przyczyny wystąpił z pierwotnej wspólnoty religijnej i odmawia przeniesienia własności nieruchomości na rzecz innego podmiotu, który miałby działać jako forma prawna jej uczestnictwa w obrocie.

⁹ Można chociażby wskazać na konieczność niezwykle precyzyjnego konstruowania umów celem zabezpieczenia interesów wspólnoty religijnej, aby uniknąć ryzyka związanego z posiadaniem przez konkretne osoby fizyczne tytułów prawnych do poszczególnych składników majątkowych, wykorzystywanych przez wspólnotę religijną do realizacji jej celów (złożone kary umowne, zobowiązania do powrotnego przeniesienia własności itp.). Ponadto obrót takim majątkiem pomiędzy różnymi osobami fizycznymi rodziłby dodatkowe zobowiązania podatkowe.

także w praktyce co najmniej problematyczny¹⁰. W rezultacie powszechnie podkreśla się znaczenie osobowości prawnej dla realizacji zadań wspólnot religijnych¹¹, a której posiadanie znacząco ułatwia działalność w obrocie cywilnoprawnym nie tylko wspólnotom religijnym, ale wszystkim zorganizowanym grupom społecznym¹².

Godzi się w tym miejscu również wskazać na związek osobowości prawnej wspólnot religijnych z wolnością sumienia i religii przydaną każdemu człowiekowi z samej jego natury (w świetle postanowień Konstytucji RP¹³ z „przyrodzonej godności człowieka”). Zadania wspólnot religijnych stanowią bowiem proste przedłużenie religijnych potrzeb człowieka, a wolność religijna w znaczeniu instytucjonalnym jest emanacją tej wolności w sensie indywidualnym¹⁴. Innymi słowy kwestia osobowości prawnej wspólnot religijnych pozostaje w bezpośrednim związku z wolnością sumienia i wyznania, przysługującą każdemu człowiekowi w nowoczesnym państwie prawnym, gdyż przesądza o sposobie i możliwościach ich rzeczywistej realizacji¹⁵.

Pojęcie wyznaniowej osoby prawnej

Ustawodawcy, świadomi znaczenia osobowości prawnej dla wspólnot religijnych, umożliwiają im udział w obrocie cywilnoprawnym bądź w ramach powszechnych form osobowości prawnej (np. stowarzyszenia, spółki prawa handlowego), dostępnych wszystkim uczestnikom obrotu, bądź w formie przewidzianej wyłącznie dla wspólnot religijnych¹⁶. Najczęściej jest to konsekwencją uznania, że uregulowania w ramach zwykłych form osobowości prawnej są niedostosowane do działalności

¹⁰ W ten sposób próbowali funkcjonować chociażby wyznawcy religii mojżeszowej na terenie zaboru rosyjskiego, co prowadziło do szeregu komplikacji. Zob. J. Grynsztajn, I. Kerner, *Przepisy o organizacji gmin wyznaniowych żydowskich wraz z ustawami, rozporządzeniami, okólnikami i reskryptami związkowymi oraz orzecznictwem sądowym*, Warszawa 1931, s. XIII.

¹¹ Zob. wśród wielu innych: M. Rynkowski, *Status prawny kościołów i związków wyznaniowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2004, s. 18; P. Lombardía, *La personalidad civil de los entes eclesásticos según los Acuerdos de la Santa Sede y el Estado Español de 3 de Enero de 1979*, „Ius Canonicum” 1979, nr 37, s. 94; A. Czochara, *Stosunki państwo – Kościół. Belgia, Francja, Hiszpania, Włochy*, Warszawa 1994, s. 38.

¹² Z. Radwański, *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979, s. 138.

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹⁴ Zob. W. Uruszczaś, *Wprowadzenie*, [w:] W. Uruszczaś, Z. Zarzycki, *Prawo wyznaniowe. Zbiór przepisów*, Kraków 2003, s. 20; A. Czochara, *Stosunki...*, s. 27; A. Mezglewski, *Utworzenie oraz rejestracja związku wyznaniowego jako przejawy wolności religijnej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2015, t. 18, s. 124-125.

¹⁵ Por. M. Rynkowski, *Status...*, s. 18; W. Góralski, W. Adamczewski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994, s. 31.

¹⁶ Nieco odmiennie: A. Januchowski, *Uzyskiwanie osobowości prawnej przez związki wyznaniowe i ich jednostki organizacyjne – zagadnienia wybrane*, „Rejent” 2009, nr 5, s. 30-31 i 35, który oprócz osób prawnych stanowiących specjalne formy osobowości prawnej przewidziane dla wspólnot religijnych wyróżnia również osoby prawne, w których wspólnoty religijne występują „pod własną formą organizacyjną”. Zob. też: M. Rynkowski, *Status...*, s. 18-19; M. Winiarczyk-Kossakowska, *Państwowe prawo wyznaniowe w praktyce administracyjnej*, Warszawa 1999, s. 23-25.

wspólnot religijnych, które wymagają unormowań specjalnych, bądź wynikiem woli prawodawcy szczególnego potraktowania wspólnot religijnych, w szczególności umożliwienia im działania w obrocie cywilnoprawnym w zgodzie z własnym samorozumieniem i prawem wewnętrznym¹⁷. W ramach niniejszej pracy właśnie tę specjalną formę osobowości prawnej określa się mianem „wyznaniowej osoby prawnej”, odróżniając ją od innych form prawnych dostępnych wspólnotom religijnym. Takie pojmowanie wyznaniowej osoby prawnej występowało już w okresie międzywojennym¹⁸. Jest to również termin nie tylko doktrynalny, ale także ustawowy¹⁹.

W ujęciu niniejszej pracy nie stanowią wyznaniowej osoby prawnej takie osoby prawne, które wykazują jedynie funkcjonalny związek ze wspólnotą religijną, będąc przez nie wykorzystywane do realizacji swoich celów, a które są dostępne także innym podmiotom²⁰. Przykładowo nie będzie stanowić wyznaniowej osoby prawnej stowarzyszenie, które jako forma prawna zostało wykorzystane do obecności w obrocie cywilnoprawnym grupy kilkunastu wyznawców nowego ruchu religijnego. Taki (funkcjonalny) związek z punktu widzenia regulacji prawnej nie wpływa na przepisy dotyczące działania osób prawnych w obrocie i w konsekwencji można odwołać się do znacznego dorobku nauki prawa dotyczącego zasad składania oświadczeń woli przez powszechne formy osobowości prawnej.

W powyższym ujęciu nie stanowi także wyznaniowej osoby prawnej taka forma powszechnej osobowości prawnej, względem której ustawodawca z uwagi na jej związek ze wspólnotą religijną przewidział pewne odrębności w uregulowaniach jej dotyczących. W szczególności do kategorii wyznaniowych osób prawnych w tym rozumieniu nie można zaliczyć stowarzyszeń wyznaniowych czy fundacji kościelnych. Także w tych przypadkach podstawowe kwestie, w tym dotyczące zasad udziału w obrocie cywilnoprawnym, są regulowane przepisami normującymi te powszechne formy osobowości prawnej, opracowanymi szeroko przez przedstawicieli nauki prawa.

W literaturze przedmiotu najczęściej występuje pojęcie „kościelnej osoby prawnej”, które bądź jest synonimiczne z zaproponowanym wyżej pojęciem wyznaniowej osoby prawnej, bądź odwołuje się do związku funkcjonalnego ze wspólnotą religijną. W tym ostatnim ujęciu przez kościelne osoby prawne rozumie się takie osoby prawne, które są związane z działalnością wspólnot religijnych, odróżniając je od osób prawnych państwowych i samorządowych, które są związane z działalnością państwa

¹⁷ M. Pietrzak, *Prawo kanoniczne a państwowy porządek prawny*, RPEiS 1985, nr 3, s. 11.

¹⁸ J. Sawicki, *Studia...*, s. 16-17.

¹⁹ Zob. np. art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r., Nr 41, poz. 251 z późn. zm., u.s.p.g.w.ż.), w którym posłużono się pojęciem żydowskiej wyznaniowej osoby prawnej.

²⁰ Tak np. w odniesieniu do pojęcia żydowskiej wyznaniowej osoby prawnej – wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2007 r., III CSK 411/06, OSNC 2008, nr 1, poz. 9, Biul. SN 2007, nr 6, poz. 14, LEX nr 282125; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2009 r., III CSK 265/08, LEX nr 584751. Analogicznie w odniesieniu do pojęcia „kościelna osoba prawna” – J. K a b z a [w:] *Prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Komentarz*, red. J. C e b u l a, Warszawa 2017, s. 33-34, teza 11.

i jednostek samorządu terytorialnego²¹. W niniejszym opracowaniu termin „kościelna osoba prawna” używany jest na oznaczenie osoby prawnej prawa wewnętrznego wspólnot religijnych i jako taki nie jest tożsamy z pojęciem wyznaniowej osoby prawnej.

Znaczenie składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne

Wprowadzenie specjalnej formy osobowości prawnej wymaga rozwiązania szeregu zagadnień. W szczególności należy rozstrzygnąć kwestie związane ze statusem publiczno- czy prywatnoprawnym takich osób prawnych, ich uprawnieniami, także w zakresie majątkowym i podatkowym, oraz kompetencjami władz państwowych i religijnych względem nich. Zarazem wobec szczególnego charakteru wspólnot religijnych, stanowiących emanację podstawowej wolności człowieka – wolności religii, którym z tego względu przysługuje szeroka autonomia i niezależność, regulacja w zakresie wyznaniowych osób prawnych najczęściej będzie uwzględniać dodatkowe aspekty, niewystępujące w przypadku innych rodzajów osób prawnych.

Do takich zagadnień należy w szczególności to, który z podmiotów ma stanowić normy odnośnie do zasad działania wyznaniowych osób prawnych. W tym zakresie fundamentalnym zagadnieniem jest, czy państwo może arbitralnie normować zasady składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne, czy raczej powinno uwzględniać samorozumienie wspólnot religijnych i ich prawo wewnętrzne. Wreszcie, jeśli przyjąć jako zasady poszanowanie wyżej wskazanych elementów oraz współpracę państwa i wspólnot religijnych, do rozstrzygnięcia pozostaje, czy państwo powinno oddać regulowanie tych kwestii samej wspólnotie religijnej, a jeśli tak, to na jakich zasadach.

W rezultacie kwestia wyznaniowych osób prawnych stanowi zagadnienie niezwykle skomplikowane, w którym ogniskują się zarazem interesy państwa, koncentrujące się wokół ochrony porządku publicznego (w tym w szczególności bezpieczeństwa obrotu), oraz interesy wspólnoty religijnej, będącej emanacją wolności religijnej, zainteresowanej realizacją swoich celów, w tym poszanowaniem jej samorozumienia i prawa wewnętrznego.

Również w literaturze obcej wskazuje się na szczególny charakter osób prawnych kościołów i innych związków wyznaniowych wśród osób prawa prywatnego²². Podobnie szczególny charakter wyznaniowych osób prawnych podkreśla polska nauka prawa cywilnego, wyodrębniająca je jako osobną kategorię osób prawnych²³. Jak pisał

²¹ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 213.

²² Zob. P. Piccoli, *La rappresentanza negli enti ecclesiastici*, Riv. Not. 2000, nr 1, s. 21.

²³ Zob. A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 213, 217-218. Por. też: S. Buczkowski [w:] F. Błahuta et al., *Kodeks Cywilny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1972, s. 110-111. Zob. też: E. Gniewek [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011,

Ludwik Méjan, dyrektor administracji autonomicznej kultów Republiki Francuskiej, uczestnik prac nad dwudziestowieczną reformą ustroju wyznaniowego Francji, forma prawna uczestnictwa wspólnot religijnych w obrocie cywilnoprawnym jest kwestią delikatną i trudną do rozwiązania²⁴.

Wśród szeregu zagadnień związanych z wyznaniowymi osobami prawnymi w polskich realiach zagadnieniem wywołującym największe spory i trudności w praktyce okazała się kwestia składania przez wyznaniowe osoby prawne oświadczeń woli, a zwłaszcza problem granic umocowania organu reprezentacji (tzw. ograniczeń reprezentacji). W zagadnieniu tym bowiem trudno o oczywiste rozwiązanie, a jego rozstrzygnięcie zależy od interpretacji zasady autonomii i niezależności państwa oraz wspólnoty religijnej, przyjmowanej koncepcji osobowości prawnej, przydanego znaczenia potrzebie ochrony obrotu i zaufania osób trzecich, jak też poglądu na naturę prawa wewnętrznego wspólnot religijnych, co niejednokrotnie prowadzi w ujęciu różnych autorów do rozbieżnych wyników. Rozwiązanie problemu granic umocowania nie jest możliwe w oparciu o proste zastosowanie wypowiedzianych przez ustawodawcę norm w przepisach prawa polskiego, stanowiąc tym samym przypadek tzw. *hard case* w ujęciu filozofii prawa Ronalda Dworkina²⁵, w którym objawia się prawdziwa istota prawa. Problem ograniczeń reprezentacji wyznaniowych osób prawnych mógłby stanowić dla polskiej filozofii prawa doskonały przykład, w którym do rozstrzygnięcia kwestii prawnej niezbędne jest odwołanie się do wyżej wymienionych norm-zasad²⁶.

Zarazem składanie oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne stanowi warunek praktycznej realizacji osobowości prawnej²⁷. Osoby prawne (czy też szerzej: także jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, lecz wyposażone w zdolność prawną) stanowią szczególną kategorię uczestników obrotu cywilnoprawnego. Ich cechą charakterystyczną jest w szczególności to, że stanowiąc byty niematerialne (w ujęciu realistycznym) bądź też będąc abstrakcyjnym konstruktem pojęciowym (w ujęciu nominalistycznym), nie mogą samodzielnie objawiać swojej woli w świecie materialnym. Wskutek powyższego nie jest możliwe złożenie przez nie bezpośrednio

s. 80, teza 2 *in fine*. Nawet w opracowaniach kierowanych do studentów kierunków nieprawniczych podkreśla się wyjątkowość kościelnych osób prawnych – zob. *Zarys prawa*, red. J. Ku ci ń s k i, Warszawa 2012, s. 252.

²⁴ L. V. Méjan, *La séparation des églises et de l'état. L'œuvre de Louis Méjan, dernier directeur de l'administration autonome des cultes*, Paris 1959, s. 179, [za:] M. Pietrzak, *Francuska ustawa o rozdziale Kościołów i Państwa z 9 grudnia 1905 r.*, [w:] *Francuska ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale Kościołów i Państwa z perspektywy stu lat*, red. M. Pietrzak, Warszawa 2007, s. 23. Cytowany autor stwierdzenie to odnosił do formy prawnej jako takiej, ale zachowuje ono aktualność, a nawet nabiera dodatkowego znaczenia w przypadku wprowadzenia specjalnej formy osobowości prawnej wspólnot religijnych.

²⁵ R. D w o r k i n, *Hard cases*, „Harvard Law Review” 1975, nr 6, s. 1057.

²⁶ Na temat rozumienia norm-zasad – zob. R. S a r k o w i c z [w:] R. S a r k o w i c z, J. S t e l m a c h, *Teoria prawa*, Kraków 2001, s. 166-167.

²⁷ Zauważała to już nauka przedwojenna – zob. S. D e m b i c k i, *Sytuacja prawna Autokefального Kościoła Prawosławnego w Polsce*, „Głos Sądownictwa” 1934, nr 5, s. 366.

oświadczenia woli, a więc „wyrażonej na zewnątrz (uzewnętrznionej) w sposób prawem przewidziany decyzji wywołania określonych skutków prawnych”²⁸.

Z tej przyczyny wyżej wspomniane podmioty prawa zmuszone są składać oświadczenia woli za pośrednictwem osób fizycznych. Konsekwencją jest konieczność rozwiązania szeregu zagadnień związanych z wyodrębnieniem z wszystkich oświadczeń woli wszystkich osób fizycznych tych, które należy przypisać osobom prawnym, i wypracowania kryteriów pozwalających na przypisanie konkretnego oświadczenia woli konkretnej osobie prawnej.

Znaczenie wyznaniowych osób prawnych dla obrotu cywilnoprawnego

Osoby prawne jako takie mają istotne znaczenie dla obrotu cywilnoprawnego²⁹. Wyznaniowe osoby prawne są niebagatelnym jego uczestnikiem³⁰, chociaż niektóre z nich stosunkowo rzadko biorą w nim udział³¹. Z uwagi na umożliwienie prowadzenia przez wyznaniowe osoby prawne działalności gospodarczej³² udział ten w ostatnim czasie ulega zwiększeniu³³. Wyznaniowe osoby prawne mają znaczenie w obrocie także ze względu na wolumen posiadanego majątku. Truizmem jest, iż dysponują tytułami prawnymi do wielu nieruchomości, choć w wielu przypadkach nieruchomości takie, jako zabudowane budowlami sakralnymi, nie będą przedmiotem obrotu.

Warto także wskazać na liczbę wyznaniowych osób prawnych. Choć ich dokładna liczba nie jest znana, przewyższa ona liczbę istniejących w Polsce i wpisanych do Krajowego Rejestru Sądowego fundacji. Mianowicie, zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego, do wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego należy zaliczyć (dane z 2008 r.): 10 108 parafii obrządku łacińskiego, 61 męskich oraz 151 żeńskich instytutów życia konsekrowanego³⁴, przy czym w ramach każdego z instytutów mogą istnieć osobne wyznaniowe osoby prawne (np. domy zakonne, kapituły, prowincje), a nie są to również wszystkie jednostki organizacyjne Kościoła Katolickiego obdarzone osobowością prawną. Ponadto liczby te cechuje tendencja wzrostowa. Według danych z 2011 r. łącznie parafii obrządku łacińskiego było już 10 177³⁵.

²⁸ S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1970, s. 310. Por. wśród wielu innych: S. T. Lipiński, *Na marginesie Kodeksu Zobowiązań*, „Głos Sądownictwa” 1934, nr 5, s. 369.

²⁹ S. Buczkowski [w:] F. Błahuta et al., *Kodeks...*, t. I, s. 106.

³⁰ Zob. M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00, „Rejent”* 2005, nr 1, s. 124. Na znaczenie wyznaniowych osób prawnych wskazywano nawet w literaturze okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – zob. Z. Radwański, *op. cit.*, s. 146.

³¹ S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2011, s. 151-152, teza 12, zd. 1.

³² Zob. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2010, s. 277.

³³ Por. M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00*, s. 124.

³⁴ Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego: *Wyznania Religijne. Stowarzyszenia Narodowości i Etniczne w Polsce 2006-2008*, Warszawa 2010, s. 36-37.

³⁵ Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego: *Wyznania Religijne. Stowarzyszenia Narodowości i Etniczne w Polsce 2009-2011*, Warszawa 2013.

Ponadto z danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji³⁶ wynika, że na dzień 17 maja 2016 r. do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych było wpisanych 164 osób prawnych-związków wyznaniowych, przy czym w ramach każdego z nich mogą istnieć jednostki organizacyjne obdarzone własną osobowością prawną. Podsumowując, ostrożne szacunki pozwalają przypuszczać, że istnieje znacznie przeszło 20 000 wyznaniowych osób prawnych, przy ok. 8500 działających fundacji oraz ok. 32 500 działających stowarzyszeniach i podobnych organizacjach społecznych (bez uwzględnienia stowarzyszeń kultury fizycznej, związków sportowych, ochotniczych straży pożarnych i kół łowieckich)³⁷.

Zagadnienia badawcze

Wyżej opisany szczególny charakter wyznaniowych osób prawnych, ich znaczenie dla realizacji wolności religii, skomplikowanie zagadnienia wyznaniowej osobowości prawnej, a przede wszystkim ich znaczenie w obrocie ze względu na ich liczbę i posiadany majątek oraz spory wokół zasad ich działania w obrocie cywilnoprawnym uzasadniają szczegółowe opracowanie kwestii składania przez nie oświadczeń woli. W kontekście powyższego podstawowym zagadnieniem badawczym niniejszej pracy są przesłanki przypisania wyznaniowej osobie prawnej oświadczenia woli. W założeniu niniejsza praca ma za zadanie odpowiedzieć na pytanie, jakie są warunki niewadliwego działania za wyznaniową osobę prawną. W konsekwencji pośrednio zagadnieniem badawczym jest ustalenie przesłanek skutecznego przypisywania oświadczeń woli osobom prawnym.

W ramach podstawowego problemu przypisywania wyznaniowej osobie prawnej oświadczeń woli badaniami zostaną objęte w odniesieniu do tych osób prawnych poszczególne przesłanki działania osoby prawnej w prawie polskim, a to: istnienie osoby prawnej, działanie w charakterze jej organu reprezentacji, sprawowanie funkcji piastuna tego organu oraz działanie w granicach jego umocowania. W ramach badania przesłanki istnienia osoby prawnej przedmiotem zainteresowania niniejszej pracy jest ustalenie warunków nabycia i utraty osobowości prawnej przez wyznaniową osobę prawną oraz momentów wystąpienia tych zdarzeń prawnych. W zakresie drugiej z nich w dysertacji badaniu poddano kwestię istnienia organu reprezentacji, sposobu jego działania, jak i właściwego uzewnętrznienia działania przez osobę fizyczną w charakterze tegoż. Zagadnieniem badawczym w ramach sprawowania funkcji piastuna organu reprezentacji jest przede wszystkim kwestia warunków obsady i utraty tej funkcji. Ostatecznie analizie poddano kwestię granic umocowania organu reprezentacji ze szczególnym uwzględnieniem zasad wytworzenia woli wewnętrznej, ich przejrzystością oraz wywoływaniem skutków prawnych *in forum externum*.

³⁶ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, <https://mswia.gov.pl/download/1/26288/E-RejestrHW17052016.xlsx> – 5 VI 2016.

³⁷ Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego: *Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd zawodowy i gospodarczy oraz organizacje pracodawców w 2012 r.*, Warszawa 2014, s. 207-208.

W trakcie analizy wyżej wskazanych przesłanek działania osoby prawnej szczególną uwagę poświęcono możliwości i zasadności recepcji norm prawa wewnętrznego do systemu prawa państwowego oraz możliwości odwzorowania w tych przesłankach samorozumienia wspólnoty religijnej. Zagadnienia te są istotne ze względu na najbardziej sporną kwestię z zakresu działania wyznaniowych osób prawnych, a mianowicie kwestię ograniczeń reprezentacji.

Istotnych argumentów w tym sporze może dostarczyć wykładnia porównawcza i historyczna. Z tego względu zagadnieniami badawczymi objęto także kwestię możliwości ustalania zasad reprezentacji (zwłaszcza jej ograniczeń) zgodnie z samorozumieniem wspólnoty religijnej oraz recepcji w tym zakresie ich prawa wewnętrznego w wybranych państwach obcych oraz w regulacjach prawnych obowiązujących w okresie II Rzeczypospolitej i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej³⁸. Unormowań wcześniejszych nie poddano badaniom z uwagi na fakt, iż regulacje w zakresie wyznaniowej osobowości prawnej w ramach nowoczesnego państwa prawnego pojawiły się dopiero w prawie byłych państw zaborczych, zaś regulacje prawa polskiego mieszczące się w kanonach współczesnego rozumienia systemu prawnego rozpoczynają się od okresu międzywojennego. Nie oznacza to jednak, by kwestia nadzoru nad czynnościami zarządu mieniem kościelnym (dzisiaj traktowanego najczęściej w kategoriach ograniczeń reprezentacji) i jego cywilnoprawna skuteczność nie miały znacznie dłuższej historii³⁹. Ponadto wystąpienie w praktyce problemów dotyczących stosowania przepisów wcześniejszych niż objęte badaniami jest stosunkowo mało prawdopodobne.

Z regulacji zagranicznych badaniami objęto unormowania krajów Europy kontynentalnej, jako najbardziej zbliżonych pod względem kultury prawnej i historii relacji państwo – wspólnoty religijne. Analizę tę ograniczono do największych krajów z tego obszaru kulturowego, a to Republiki Federalnej Niemiec, Republiki Francuskiej, Republiki Włoskiej, Królestwa Hiszpanii, uzupełniając ją o unormowania Republiki Austrii ze względu na liczne paralele z obecnie obowiązującym prawem polskim oraz historyczne związki z prawem Drugiej Rzeczypospolitej. W grupie tej reprezentowane są więc kraje o systemie relacji państwo-wspólnoty religijne określanym separacją wrogą (Republika Francuska⁴⁰) oraz reprezentujące dominujący model separacji sko-

³⁸ Okres II wojny światowej zostaje w niniejszej pracy pominięty. Uznanie prawa Trzeciej Rzeszy za nieobowiązujące, krótki okres jego ewentualnej mocy oraz charakter regulacji tego prawa powodują, że treść przepisów tego prawa dotyczących działania wyznaniowych osób prawnych nie może być punktem odniesienia dla obecnie obowiązujących unormowań prawa polskiego i jako takie nie mają one znaczenia dla sporów toczących się wokół zasad reprezentacji wyznaniowych osób prawnych oraz recepcji prawa wewnętrznego wspólnot religijnych.

³⁹ Na temat rozwoju przepisów prawa kanonicznego o zarządzie majątkiem kościelnym i ich ewentualnej skuteczności w porządku państwowym, ale też przepisów państwowych w tym zakresie (zwłaszcza na terenie Hiszpanii) – zob. M. Moreno Antón, *La enajenación canónica de bienes eclesíasticos y su eficacia en el derecho español* (dysertacja doktorska), s. 404-439, <https://repositorio.uam.es/xmlui/handle/10486/4495> – 29 VI 2015.

⁴⁰ Republika Francuska jest powszechnie podawana jako przykład separacji wrogiej – zob. m.in. M. Pietrzak, *Francuska ustawa...*, s. 27; A. Czochara, *Francuski model rozdziału Kościoła od Państwa po stu latach*, [w:] *Francuska ustawa...*, red. M. Pietrzak, s. 31; J. Krukowski, *Kościelne*

ordynowanej (Republika Federalna Niemiec⁴¹, Republika Włoch⁴², Królestwo Hiszpanii⁴³, Republika Austrii⁴⁴).

Cel badawczy

Szczegółowa analiza zasad przypisywania wyznaniowej osobie prawnej oświadczenia woli pozwoli ustalić warunki skutecznego uznania działania konkretnej osoby fizycznej za działanie danej wyznaniowej osoby prawnej. Ustalenie tych warunków będzie miało nie tylko walor poznawczy, ale także praktyczny, albowiem pozwoli ono sądom oraz uczestnikom obrotu na ocenę niewadliwości potencjalnego oświadczenia woli wyznaniowej osoby prawnej. Dla tych ostatnich oraz samych wyznaniowych osób prawnych przedstawienie katalogu warunków skutecznego działania wyznaniowej osoby prawnej pozwoli także na ustalenie ewentualnych czynności, które muszą zostać podjęte, aby zamierzone przezeń czynności prawne doszły do skutku.

Wskazanie ewentualnych zagadnień spornych oraz wątpliwości pojawiających się na gruncie analizy przedmiotowych przesłanek, nawet bez ich jednoznacznego rozstrzygnięcia, umożliwi uczestnikom obrotu ocenę ryzyka oraz podjęcie ewentualnej decyzji co do dodatkowych kroków celem jego zmniejszenia. Ponadto wskazanie tych zagadnień, wraz z opisem ewentualnych błędów, pozwoli uczestnikom obrotu, piastunom organów wyznaniowych osób prawnych, ale też twórcom norm prawa wewnętrznego i statutów, jak i prawodawcy polskiemu na ich uniknięcie bądź uwzględnienie w regulacjach przez nich tworzonych podejmowanych w niniejszej pracy problemów powstających na gruncie praktycznego stosowania norm o zasadach działania wyznaniowych osób prawnych.

Analiza prawa obcego pozwoli ustalić modele regulacji zasad składania oświadczeń woli przez osoby prawne wykorzystywane przez wspólnoty religijne. W szczególności pozwoli ustalić, czy przyjęty przez dominującą część polskiej judykatury oraz znaczną część doktryny system określania zasad reprezentacji poprzez recepcję

prawo publiczne. Prawo konkordatowe, Lublin 2013, s. 57; A. Mezglewski [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 17 i n.; J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008, s. 31-32. Francja jest jedynym państwem o laickości wpisanej do konstytucji – zob. B. Margueritte, *Republika i religia. Francuski model stosunków państwo-Kościół*, [w:] *Religia – tożsamość – Europa*, red. P. Mazurkiewicz, S. Sowiński, Wrocław 2005, s. 178.

⁴¹ Na temat zakwalifikowania modelu stosunków państwo-wspólnota religijne występującego w Republice Federalnej Niemiec jako systemu rozdziału – zob. m.in. P. A. Leszczyński, *Kontekstualizacja zasady rozdziału Kościoła i Państwa na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec*, [w:] *Francuska ustawa...*, red. M. Pietrzak, s. 118-119; P. A. Leszczyński, *O stosunkach państwo – Kościoły w Niemczech*, „Res Humana” 1997, nr 6, s. 13. Zob. też: J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 33; A. Mezglewski [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 22.

⁴² Również Włochy uznaje się za państwo separacji skoordynowanej – zob. A. Mezglewski [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 22-23; J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 33.

⁴³ Wskazuje się w przypadku Królestwa Hiszpanii na zbliżony do polskiego model separacji skoordynowanej – zob. A. Czochara, *Konstytucyjne ramy hiszpańskiego modelu wolności religijnej*, [w:] *Religia...*, red. P. Mazurkiewicz, S. Sowiński, s. 191 i 194. Zob. też: J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 33; A. Mezglewski [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 23.

⁴⁴ J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 33.

Summary

Making declarations of intent of denominational legal entities is a complex issue which is solved differently in each European country. In particular, there are differences concerning method of regulating organisation of denominational legal persons and possibility to shape organisational structure in accordance with the self-understanding of the religious community and its internal law. These issues largely depend on the legal form of the religious community.

In Europe religious communities can generally choose normal forms of legal personality, e.g. association, foundation or corporation (to some degree the Federal Republic of Germany, the Italian Republic, the Republic of Austria, the Kingdom of Spain). Sometimes there are some modifications if a religious community choose this type of legal personality (the French Republic). It is often possible to reflect the self-understanding of the religious community in the organisational structure of this legal entities. Sometimes it is often possible to ensure the effectiveness of internal law in the state legal system. This includes especially principles of property management derived from internal law of the religious communities. For this reason, religious communities that use these normal forms of legal personality choose forms which organisational structure can be freely regulated by bylaws, in particular the legal forms of the association and foundations. Also in Poland there is a general possibility of regulating internal structure of legal entities that will reflect structures of the religious communities and its internal laws. This applies especially to associations, however there are some limitations. In some European countries there is a special form of legal personality for religious communities and their organisational units (denominational legal personality). This applies especially to the Federal Republic of Germany, the Italian Republic, the Republic of Austria and the Kingdom of Spain). In the case of this legal entities rules of will-creation and limits of authority to represent are regulated by religious communities. Usually, these rules are formed on the basis of by-laws autonomy (registered religious communities in the Republic of Austria, registered religious communities in the Kingdom of Spain, religious communities recognized under the Act of 1929 and partly religious communities with their own individual statute in the Italian Republic). At the same time, there are state laws

protecting the parties that conclude contracts with denominational legal entities, e.g. public registers that enable to check rules of representation (registered religious communities in the Republic of Austria, registered religious communities in the Kingdom of Spain, religious communities recognized under the Act of 1929 in the Italian Republic). Also in Poland there is a similar special legal form of denominational legal entity – registered religious communities and their organisational units, that have their own legal personality. The by-laws of such legal persons can be shaped very freely, which allows to reflect the organisational structure and internal laws of a religious communities. However, the existing register of such legal persons does not fully protect the parties of contracts with such religious legal persons. That is because it is possible to declare a contract null and void due to the violation of principles of representation even if they were not included in the register. On the other hand, it is possible to find legally binding texts of the by-laws in the registration files.

In the case of some religious communities European legislators provide for the possibility of reflecting their self-understanding and internal law in the state law on the basis of reference and reception of internal law (recognized religious communities in the Republic of Austria, recognized religious communities in the Republic of Federal Germany, partly the Catholic Church in the Kingdom of Spain, partly the Catholic Church in the Italian Republic). In Poland this applies to religious communities regulated with an individual normative act. Their organisational units have legal personality but they are not included in any register of legal persons and their by-laws are not registered either. However, reception of their internal law in the case of rules of representation and effect of internal law on the validity of the contracts concluded by their denominational legal entities is controversial and became the subject of numerous court rulings in Poland. According to case law of the Polish Supreme Court as well as case law before 1939, as regards those legal persons, rules of representation and will-formation are determined by internal law of the religious community. In particular, in the case of the Catholic Church, for the successful sale of real estate, it is necessary to comply with the canon law rules concerning alienation. However, this view is rejected by many authors and many counterarguments have been raised.

The analysis of this problem leads to the conclusion that the view supporting reception of internal law is correct. The principle of equality of religious communities, the principle of respect for their autonomy and independence and the principle of praxeological necessity provide for application of the internal law. Grammatical, systematic and teleological interpretations, as well as extensive comparative and historical analysis also supports reception of the internal law. This reception, however, is troublesome due to difficulties in determining and interpreting norms of internal law. It often requires knowledge of internal legal institutions and concepts to understand and interpret rules of representation and will-formation properly. It is particularly difficult to examine whether conditions resulting from the internal law of the Catholic Church are met due to the complex system of norms, many legislations,

and disputes – even among canonists – concerning the interpretation of particular legal institutions of canon law.

Summarizing, reception of internal law of religious communities in the Polish law can be direct (in the case of religious communities that legal status is regulated by an individual act of parliament or president) or indirect. In the latter case it is done by including provisions of the internal law in state-registered by-laws of a registered religious communities. These two ways of reception are the continuation of previous regulations. Austrian, Prussian and Russian laws which Poland inherited in 1918 differed significantly in the matter of determining the organisation of denominational legal entities and the influence of a religious community on it, as well as the possibility of reflecting the organisation and the internal laws of the religious communities in the structure of denominational legal persons. Depending on the district (Austrian, Prussian or Russian) and particular religious community, organisation of religious legal entities was determined either by the state (with or without respect of self-understanding and internal law of religious communities) or by the religious community (on the basis of by-laws autonomy or by incorporation-by-reference and reception). In Poland, in the years 1918-1945, regulating rules of representation was based on the Austrian and the Prussian models, i.e. was determined by internal law of religious communities included in the by-laws presented to the state authorities and incorporated by direct reference in the case of the Catholic Church. This model of reception of internal law by including its norms in the state-law by-laws was continued in Poland in the years 1945-1989, when religious communities were registered as normal associations. However, by-laws regulations had to be compatible with nature of association, especially the principle of superior authority of general assembly and the body structure determined strictly by state law concerning associations. Apart from that, religious communities which were regulated by an individual statute had more discretion. They were able to regulate the structure of their denominational legal persons on the basis of by-laws autonomy but they were not bound by the above mentioned internal organisation imposed by state law. Additionally, some religious communities still were regulated by laws and individual statutes issued in the years 1918-1939. Direct reception was a model for determining the rules of representation of denominational entities of the Roman Catholic Church but, over time, the state authorities and courts sometimes were rejecting reception and stated that rules of canon law concerning the restrictions on managing ecclesiastical property were not effective in the state legal system.

Today it is necessary in Poland to meet prerequisites provided by the Polish Civil Code to validly represent a denominational legal person and act on its behalf as a representative, regardless of the model of regulating internal organisation (by way of by-laws or by reference to internal law of religious communities). The analysis of those prerequisites leads to the conclusion that denominational legal persons form a unique category of legal entities in the Polish law. The majority of norms concerning them has no equivalent in laws regulating other types of legal personality. At the same

time, it's exceptionally difficult and practically almost impossible in some cases to verify if prerequisites are met for making a valid and legally-bounding declaration of intent by denominational legal person.

Most of parallels are in the field of acquiring legal personality. In the case of registered religious communities, they become legal persons when the appropriate entry is made in the register and this is a common regulation in Poland in regard to other types of legal personality. As far as the moment of liquidation and losing legal personality is concerned, in the Polish law there are no precise regulations, which leads to doubts about the existence of the denominational legal entity in question at the moment of making any declaration of intent. In the case of religious communities with status regulated by an individual act of parliament, dubious is not only moment of the extinction of their legal entities but also time of their creation. Because of the fact that the majority of existing denominational legal entities are not included in any public register of legal persons and many of them acquired legal capacity long ago, verifying their legal personality is complicated.

Finding and verifying legally-bounding name, seat, representative body, and rules of joint representation is possible only with use of complex interpretation methods, especially in the case of registered religious communities. As far as denominational legal entities of other religious communities are concerned, difficulty arises also as regards finding and verifying legally-bounding by-laws and other relevant internal regulations. In Poland, in the case of the majority of legal persons, such information is included in public register but the denominational legal entities neither are included in any register (in the case of religious communities regulated by the individual act of parliament) nor any information revealed in the register is legally-bounding (in the case of registered religious communities). As regards the latter situation, analysis of the by-laws of the registered religious communities and inter-ecclesiastical organisations leads to the conclusion that their provisions are often ambiguous, discrepant and/or discordant with the provisions of the Polish Civil Code and with the concept of legal person.

In the practice of law, the most important aim of the register of legal persons is to make it possible for contractors of a legal person to verify who are the representatives of the legal person and to protect the good faith of contractors concluding contracts with the persons revealed in the register as representative, regardless of possessing by them the authority to represent. In the case of the register of denominational legal persons this aim is not reached due to the fact that there are no provisions that can effectively protect contractors concluding contracts with denominational legal entities. Particularly, there is no provision in law which stipulates that contract concluded by the person who is a representative of the denominational legal entity according to the register is valid and legally-bounding for the entity, even if this person no longer possess the authority to act on the behalf of the entity. In the case of denominational entities which are not included in any register, verifying who is the representative of the denominational legal person is even more problematic.

Similarly, verifying the limits of the authority to represent denominational legal persons is very difficult. This is a result of the provisions of by-laws of registered religious communities which are often ambiguous and incompatible with the concept of legal person in the Polish law. Particularly, it is difficult to analyze limits of the power to represent a denominational legal person in the case of the legal entities of religious communities which are regulated by an individual act. In their case rules of will-formation that affect authority to represent their denominational legal persons are regulated by the provisions of their internal law. These provisions are not included in any register or filed to any register files. They are issued by the religious community itself without control of the state authorities. Apart from difficulties with determining up-to-date and legally-bounding provisions of internal law, there is also a problem with interpreting its provisions, because of the used terminology which differs from the terms of the Polish civil law.

Taking into consideration all the aforementioned issues, it is possible to make some *de lege ferenda* notions. It is advisable to change regulations concerning the existing register of religious communities. Currently, it has the informational value only and there are no guarantees for parties concluding contracts with the registered denominational legal entities that they could not be declared null and void if information included in the register were untrue. Also in the case of the legal entities of those religious communities which are regulated by an individual act of parliament, it is possible to include them all into the register. As far as the rules of will-formation are determined by the internal law, it is also possible to limit the scope of reception to the information included in the register and/or the main act of internal law, e.g. to limit the application of internal law to the Code of Canon Law in the case of the Roman Catholic Church (the Italian model).

Bibliografia

Źródła

Akty prawa byłych państw zaborczych

Akty prawa austriackiego

Porozumienie między Jego Świątobliwością Papieżem Piusem IX i Jego Cesarsko-Królewską Apostolską Mością Franciszkiem Józefem I, cesarzem Austrii (*Vereinbarung zwischen Seiner Heiligkeit Papst Pius IX. und Seiner kaiserlich-königlichen Apostolischen Majestät Franz Joseph I., Kaiser von Österreich*), RGBl. z 1855 r., Nr 42, poz. 195, s. 637-652.

Rozporządzenie Ministrów Wyznań i Oświaty oraz Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 1858 r. w sprawie tworzenia zakonów duchownych i kongregacyjnych, tudzież wykonania ich uprawnień w zakresie zawierania aktów prawnych (*Verordnung der Ministerien für Cultus und Unterricht und der Justiz, und bezüglich der Militärgränze des Armee-Ober-Commando, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, betreffend die Erfordernisse und den Nachweis des gesetzlichen Bestandes geistlicher Orden und Congregationen, so wie die Bedingungen, welche bei Abschließung von Rechtsgeschäften für dieselben zu beobachten sind*), RGBl. z 1858 r., Nr 25, poz. 95, s. 393-395; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 117-119.

Rozporządzenie Ministerstwa Wyznań i Oświaty z 20 czerwca 1860 r. o pozbywaniu i obciążaniu majątku kościołów i beneficjów katolickich tudzież zakładów duchownych (*Verordnung des Ministeriums für Cultus und Unterricht und, bezüglich der Militärgränze, des Armee-Ober-Commando vom 20 Juni 1860, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlichen Institute*), RGBl. z 1860 r., Nr 40, poz. 162, s. 278-280; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 63-65.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 lipca 1860 r. o pozbywaniu i obciążaniu majątków kościołów i beneficjów katolickich i zakładów duchownych (*Verordnung des Justizministeriums und des Armee-Ober-Commando vom 13 Juli 1860, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlicher Institute*), RGBl. z 1860 r., Nr 42, poz. 175, s. 295; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 66-67.

Patent Cesarski z dnia 8 kwietnia 1861 r. tyżący się spraw kościoła ewangelickiego obu wyznań mianowicie polityczno-prawnych stosunków onegoż (*Kaiserliches Patent vom 8. April 1861, womit die Angelegenheiten der evangelischen Kirche augsburgischen und helvetischen Bekenntnisses, insbesondere die staatsrechtlichen Beziehungen derselben in dem Erzherzogthume Oesterreich ob und unter der Enns, dem Herzogthume Salzburg, dem Herzogthume Steiermark, den Herzogthümern Kärnthen und Krain, der gefürsteten Grafschaft Görz und Gradisca, der Markgrafschaft Istrien und der Stadt Triest*

mit ihrem Gebiete, in der gefürsteten Grafschaft Tirol und Vorarlberg, dem Königreiche Böhmen, der Markgrafschaft Mähren, dem Herzogthume Ober- und Nieder-Schlesien, den Königreichen Galizien und Lodomerien mit den Herzogthümern Auschwitz und Zator, dem Großherzogthume Krakau und dem Herzogthume Bukowina geregelt werden), RGBl. z 1861 r., Nr 18, poz. 41, s. 337-343; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 203-207.

Tymczasowe rozporządzenie Ministra Stanu z dnia 9 kwietnia 1861 r., dotyczące się wewnętrznego zarządu kościoła ewangelickiego obu wyznań w niemiecko-słowiańskich krajach koronnych (*Verordnung des Staatsministers vom 9. April 1861, womit die innere Verfassung der evangelischen Kirche beider Bekenntnisse in dem Erzherzogthume Oesterreich ob und unter der Enns, dem Herzogthume Salzburg, dem Herzogthume Steiermark, den Herzogthümern Kärnthen und Krain, der gefürsteten Grafschaft Görz und Gradisca, der Markgrafschaft Istrien und der Stadt Triest mit ihrem Gebiete, in der gefürsteten Grafschaft Tirol und Vorarlberg, dem Königreiche Böhmen, der Markgrafschaft Mähren, dem Herzogthume Ober- und Nieder-Schlesien, den Königreichen Galizien und Lodomerien mit den Herzogthümern Auschwitz und Zator, dem Großherzogthume Krakau und dem Herzogthume Bukowina provisorisch geregelt wird*), RGBl. z 1861 r., Nr 18, poz. 42, s. 344-384.

Rozporządzenie Ministra Wyznań i Oświaty z dnia 18 października 1877 r., którem orzeczone zostaje uznanie społeczności religijnej starokatolickiej (*Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 18 October 1880, womit die Anerkennung der altkatholischen Religionsgemeinschaft ausgesprochen wird*), RGBl. z 1887 r., Nr 24, poz. 99, s. 210.

Ustawa z dnia 7 maja 1874 r. o wprowadzeniu przepisów regulujących zewnętrzne stosunki Kościoła Katolickiego (*Gesetz, wodurch Bestimmungen zur Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der katholischen Kirche erlassen werden*, KatholikenG), RGBl. z 1874 r., Nr 16, poz. 50, s. 101-111; t. pierw. w j. pol.: E. Till, *Ustawy...*, s. 3-35; J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 15-61.

Rozporządzenie Ministra Wyznań i Oświaty z dnia 30 marca 1880 r. dotyczące się uznania Kościoła braci ewangelickich [pis. oryg. z polskiego urzędowego wydania austriackiego promulgatora – przyp. M. S.] Kościoła braci Herrnhuckich (*Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 30 März 1880, womit die Anerkennung der evangelischen Brüderkirche (Herrnhuter-Brüderkirche) ausgesprochen wird*), RGBl. z 1880 r., Nr 16, poz. 40, s. 152.

Ustawa Ewangelickiego Kościoła Wyznania Augsburskiego i Helweckiego w Królestwach i Krajach w Radzie Państwa reprezentowanych z dnia 9 grudnia 1891 r. (*Verfassung der evangelischen Kirche Augsburgischen und Helvetischen Bekenntnisses in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*), RGBl. z 1892 r., Nr 2, poz. 4, s. 5-38; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 208-245.

Obwieszczenie Ministerstwa Wyznań i Oświecenia z dnia 15 grudnia 1891 (*Kundmachung des Ministeriums für Cultus und Unterricht, betreffend die Verfassung der evangelischen Kirche Augsburgischen und Helvetischen Bekenntnisses in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*), RGBl. z 1892 r., Nr 2, poz. 4, s. 5; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 207.

Akty prawa pruskiego

Powszechne prawo krajowe dla państw pruskich z 1794 r. (*Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten*). Tekst w j. pol. wydano w czterech tomach nakładem Wilhelma Dekera i Spółki w 1826 r. w Poznaniu.

Koncesja generalna dla luteran odłączonych od wspólnoty z Ewangelickim Kościołem Krajowym z dnia 23 lipca 1845 r. (*Generalkonzession für die von der Gemeinschaft der evangelischen Landeskirche sich getrennt haltenden Lutheraner vom 23 Juli 1845*), G-S. K.P. S. z 1845 r., Nr 26, poz. 2 608, s. 516-517.

Ustawa z dnia 23 lipca 1847 r. o stosunkach Żydów, G-S. K.P. S. z 1847 r., Nr 30, poz. 2871, s. 263-278.

Konstytucja pruska z dnia 31 stycznia 1850 r. (*Verfassungsurkunde für den Preußischen Staat vom 31 Januar 1850*), GS z 1850 r., Nr 3, poz. 3212, s. 17-35.

Ustawa z dnia 5 kwietnia 1873 r. o uchyleniu art. 15 i 18 Konstytucji pruskiej z dnia 31 stycznia 1850 r. (*Das Gesetz vom 05. April 1873, betreffend die Abänderung der Artikel 15 und 18 der Verfassungsurkunde vom 31 Januar 1850*), GS z 1873 r., Nr 8, poz. 8113, s. 143.

Ordynacja gmin kościelnych i synodów z dnia 10 września 1873 r. (*Kirchengemeinde- und Synodalordnung für die Provinzen Preussen, Brandenburg, Pommern, Posen, Schlesien und Sachsen*), G-S. K.P. S. z 1873 r., Nr 29, poz. 8157, s. 418-444.

Praca dr. Marka Strzały podejmuje temat o wyjątkowej doniosłości poznawczej w dziedzinie nauk prawnych z zakresu prawa wyznaniowego i prawa cywilnego. Chodzi o uczestnictwo wyznaniowych osób prawnych w obrocie cywilnoprawnym i składanie przez nie ważnych oświadczeń woli ze skutkiem prawnym. Wyznaniowe osoby prawne to obszerny krąg podmiotów prawa, którymi są kościoły i inne związki wyznaniowe funkcjonujące w życiu społecznym i w obrocie cywilnoprawnym jako samodzielne podmioty wyposażone w osobowość prawną. (...) Celem badawczym pracy jest analiza przesłanek istnienia wyznaniowej osoby prawnej na gruncie prawa polskiego, a następnie rozważenie kompleksowo zagadnienia istoty i form działania organu czy innego podmiotu będącego jej reprezentantem w obrocie. (...) Zwraca uwagę rozległość i głęboko analityczny charakter rozważań i w konsekwencji uderzająca trafność sądów i wniosków. (...) Praca dr. Marka Strzały stanowi niezwykle dojrzałe studium naukowe z zakresu prawoznawstwa, przynoszące bardzo kompleksowy obraz podjętej problematyki oświadczeń woli wyznaniowych osób prawnych w obrocie prawnym w aspektach historycznym, porównawczym i prawnopozytywnym. Jej lektura pozwala na pogłębione zrozumienie, czym są w swej istocie wyznaniowe osoby prawne, w jakim zakresie i w jaki sposób mogą one skutecznie pod względem prawnym podejmować działania w obrocie prawnym. Pomimo dużego ładunku teoretycznego praca w znacznym zakresie dostarcza wiedzy niezbędnej dla praktyki prawnej.

Z recenzji prof. dr. hab. Wacława Uruszczaka

Marek Strzała – adwokat, doktor nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Prawa Kościelnego i Wyznaniowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, członek Okręgowej Izby Adwokackiej w Krakowie, członek zwyczajny Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego, autor kilkudziesięciu publikacji naukowych z zakresu prawa wyznaniowego, prawa kościelnego i prawa cywilnego.

<https://akademicka.pl>